K R O N I K A

25 lat wzmożonego wysiłku i pięknych nadziei

Tradycje dobrego zwyczaju zachęcają do przypominania rocznic i ukazywania ich znaczenia. Kierując się tymi zasadami, warto przedstawić (chociaż wybiórczo) dokonania prowincjonalnego periodyku, który w czwartym kwartale 1979 roku obchodził jubileusz dwudziestopięciolecia. Owym ćwierćwiekowym jubilatem jest kieleckie czasopismo poświęcone problemom metodyki nauczania języka polskiego w szkołach podstawowych. Jego dzieje są mocno związane z rozwojem i zmianami edukacji ojczystego języka, dlatego stanowią bardzo ważny przyczynek do historii współczesnej dydaktyki polonistycznej. A oto garść faktów.

W rozpoczynającym się nowym roku szkolnym 1954/55 aktywna grupa pomysłowych polonistów z Radomia (Mieczysław Wolski, Helena Fedosiukowa, Maria Makowska i Wanda Pawlakowa) wyszła z inicjatywą redagowania pisma metodycznego i przekazywania swoich doświadczeń innym. Ówczesne kierownictwo Sekcji Języka Polskiego Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych w Kielcach w osobach dr Stanisław Jerschina — kierownik sekcji oraz mgr Karolina Pojawska — instruktorka WODKO wyrazili zgodę i zaakceptowali projekt sandomierski. Obowiązki redaktora pisma, nazwanego *Biuletyn „Język Polski"*, przyjęła Karolina Pojawska, sekretarza — Mieczysław Wolski. W 1954 r. przygotowano pierwszy numer do druku. Ukazał się on w styczniu 1955 r. i rozszedł się błyskawicznie. Podobnie też szybko znikały następne zeszyty. Ta chęć służenia dobrej sprawie i żywe zainteresowanie się nauczycieli tą dydaktyczną pomocą były duchowym impulsem do pokonywania coraz to trudniejszych obowiązków, które musiał wykonywać sekretarz, Mieczysław Wolski; znacznie jednak więcej pracy miała Karolina Pojawska, gdyż jako naczelny redaktor zamawiała artykuły, oceniała je, przygotowywała do druku, przeprowadzała korektę i prowadziła korespondencję z czytelnikami. Wydawanie pisma nie było łatwe. W pierwszym okresie działania redakcja nie miała żadnych funduszy. Wszyscy, to jest redakcja i autorzy, pracowali bez wynagrodzenia.

Biuletyn „Język Polski" był początkowo miesięcznikiem i w pierw-

szym roku ukazywał się w kilkudziesięciu egzemplarzach. W następnym drukowano już 300 egzemplarzy, w 1957 — 800, w 1958 — 3.450 i nakład wciąż wzrastał.

Wielką też zasługą redakcji było wydawanie Biblioteki Metodycznej Biuletynu. Ukazały się w niej m.in.: S. Jerschiny: *Zarys poetyki*, K. Pojawskiej: *Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu nie związane z lekturą w klasach V—VII*, J. Kulpy: *Praca polonisty w klasach V—VIII*, *Omówienie lektur w klasach V—VIII*. Cz. I, II, III i IV. Praca zbiorowa pod red. K. Pojawskiej, J. Sykulskiego: *Słownik terminów nauki o języku polskim dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich*, S. Żaka: *Poezja w szkole podstawowej*.

Redakcja *Biuletynu* wykazała dużą troskę i mądrą zapobiegliwość w dostosowywaniu pisma do zmieniających się programów, poziomu pracy szkoły i potrzeb nauczycieli. Świadczą o tym m.in. zmieniające się tendencje w zakresie eksponowania określonej tematyki (np. w latach pięćdziesiątych zwracano szczególną uwagę na zainteresowania regionem na lekcjach języka polskiego) oraz czujność w dostosowywaniu się do aktualnych potrzeb szkoły. Zwiększone wymagania nauczycieli redakcja starała się zaspokoić. Dlatego też w latach sześćdziesiątych wydawała czasopisma metodyczne o następujących tytułach: *Biuletyn „Język polski" dla szkół podstawowych; Analiza materiału programowego z języka polskiego dla klas V—VII (VIII); Przykładowy rozkład nauczania języka polskiego dla klas I—IV; Biuletyn „Język Polski" dla szkół średnich (1967—1971)*. Do września 1971 r. naczelnym redaktorem wszystkich czasopism metodycznych była mgr Karolina Pojawska.

Od września 1971 r. wydawane były tylko dwa pisma. *„Język polski". Materiały metodyczne dla nauczycieli klas I—IV* pod red. Janiny Skupin. (Od kilku lat redaktorem pisma dla nauczycieli klas I—III jest doc. dr hab. Ryszard Więckowski. Pod jego kierownictwem pismo znacznie zmieniło swój profil i zajmuje się metodyką nauczania wszystkich przedmiotów klas młodszych.) Drugim periodykiem jest nadal wydawany *„Język Polski". Materiały metodyczne dla nauczycieli języka polskiego klas V—VIII*, redagowane przez Karolinę Pojawską. (Już niedługo *Materiały metodyczne* będą obejmowały język polski klas IV—X.)

Należy tu również zaznaczyć, że *Biuletyn* kielecki pomyślany w pierwszym etapie swego istnienia jako doraźna pomoc dla nauczycieli jednego województwa, stał się niebawem czasopismem metodycznym ogólnopolskim i takim pozostał do chwili obecnej; co więcej — przekroczył nawet granice państwa i jest wykorzystywany m.in. w ZSRR, Czechosłowacji, Jugosławii i na Węgrzech.

Tę wielką żywotność i ekspansję zawdzięcza czasopismo, jak się wydaje, szczęśliwym pomysłom naczelnego redaktora, który potrafił za-

chęcić do współpracy wielu znakomitych polonistów. Drukowali tu swoje artykuły: Z. Klemensiewicz, H. Markiewicz, J. Kulpa, J. Kulczycka-Saloni, M. Jaworski, I. Bajerowa, T. Wróbel, S. Jerschina, S. Papierkowski, W. Pasterniak, S. Mijas, M. Knothe, M. Swobodowa, M. Nagajowa, A. Szlązakowa, W. Słodkowski, H. Wolny, J. Pacławski, B. Chrząstowska, S. Bortnowski i inni.

Niewątpliwie o trwałym i skutecznym oddziaływaniu pisma zadecydowała ofiarna, intensywna i dobrze przemyślana praca Karoliny Pojawskiej jako naczelnego redaktora, która w dwojaki sposób zdobywała czytelników: poprzez pożyteczne treści artykułów metodycznych w *Biuletynie* oraz poprzez własne publikacje. Trzeba bowiem pamiętać, że zanim zaczął ukazywać się „Język Polski", K. Pojawska była już dobrze znana jako autorka książki, wydanej w 1953 r. pt. *Materiały do metodyki nauczania języka polskiego w klasach V—VII. Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu.* S. Papée w recenzji tego utworu napisał: „Praca Pojawskiej [...] ma układ przejrzysty, styl jasny, podaje wiele dobrych przykładów z praktyki i jako pierwsza udana próba marksistowskiego opracowania ważnego działu programu nauczania języka polskiego w szkole ogólnokształcącej przyjmowana jest z uznaniem, zwłaszcza przez młodszych nauczycieli" („Życie Szkoły" 1953, nr 12, s. 684). Podobną opinię wypowiedział i T. Iwańczak. „*Materiały do metodyki nauczania języka polskiego w klasach V—VII* ułatwią niezmiernie pracę nauczycielowi i przyczynią się do podniesienia poziomu nauczania" („Polonistyka" 1953, nr 6, s. 43).

Praca od początku stała się podstawowym źródłem wiedzy z zakresu ćwiczeń w mówieniu i pisaniu. Potem dwukrotnie zmieniała swój tytuł. Już w następnym wydaniu z 1958 r. autorka opuściła pierwszy człon i książka ukazała się pt. *Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu w klasach V—VII.* W czwartej edycji z r. 1965 K. Pojawska uwzględniła też materiał klasy VIII. Do roku 1969 praca była wznawiana aż 6 razy, a jej łączny nakład przekroczył znacznie sto tysięcy egzemplarzy. Nie pojawiła się w tym czasie żadna konkurencyjna publikacja metodyczna (dopiero M. Nagajowa wydała w 1977 r. *Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu w klasach V—VIII szkoły podstawowej).* Zmieniana i poszerzana — wytrzymała próbę czasu. Żaden podręcznik metodyczny tego okresu nie zapewnił sobie tak długiego życia i szerokiego obiegu. W okresie ponad ćwierćwiecza był jedynym na tym poziomie źródłem wiedzy. Dlatego cytowali go autorzy różnych prac. Dla przykładu wymieńmy kilka. Do *Ćwiczeń w mówieniu i pisaniu* K. Pojawskiej odwołują się: M. Froelichowa i J. Ledóchowska w *Metodyce ortografii w szkole ogólnokształcącej* (1961), autorzy wielu artykułów wydanych jako *Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu w szkołach średnich* pod red. J. Kijasa (1963), M. Knia-

gininowa w *Pracach pisemnych z języka polskiego w klasach V—XI* (1966), P. A. Piotrowski w *Organizacji pracy nauczyciela polonisty* (1966), M. Nagajowa w *Ćwiczeniach słownikowo-frazeologicznych w klasach V—VIII* (1972), J. Bar w *Formach wypowiedzi* (1971), H. Wolny w *Indywidualizacji nauczania literatury* (1977). Pracę K. Pojawskiej podawały też programy nauczania liceów pedagogicznych, studiów nauczycielskich, wyższych szkół pedagogicznych i uniwersytetów. Autorka tą książką wpisała się do historii dydaktyki ćwiczeń w mówieniu i pisaniu. Niewątpliwie — poprzez zaufanie do książki — nabierał też nauczyciel-polonista zaufania i do czasopism metodycznych wydawanych pod red. K. Pojawskiej. Dlatego przetrwały one tak długi okres czasu.

Kieleckie czasopisma metodyczne są wydawane pod auspicjami Wojewódzkiego Zarządu ZNP. Z okazji 25-lecia istnienia wydawnictwa „Język Polski" Związek Nauczycielstwa Polskiego zorganizował w Cedzynie koło Kielc w dniach 8 i 9 grudnia 1979 r. sympozjum na temat roli czasopism związkowych w doskonaleniu pracy nauczycieli. W czasie uroczystości jubileuszowych, organizacyjnie sprawnie i dobrze przygotowanych, mgr Karolina Pojawska oraz Janina Skupin zostały udekorowane przez władze administracyjne wysokimi odznaczeniami państwowymi, a wyróżniający się współpracownicy pisma otrzymali pięknie wykonane dyplomy.

Za dwadzieścia pięć lat twórczego wysiłku dla dobra szkoły polskiej należą się od nauczycieli serdeczne słowa podziękowania naczelnemu redaktorowi, Karolinie Pojawskiej i ambitnemu zespołowi jej najbliższych współpracowników. A na progu następnego ćwierćwiecza złóżmy Redakcji Polonistycznej i klas początkowych życzenia dalszych znacznych sukcesów i nie słabnącego zapału w pięknej służbie niesienia skutecznej pomocy nauczycielom ojczystego języka i młodszych klas szkoły podstawowej.

MIECZYSŁAW ŁOJEK

Międzynarodowe forum dydaktyków literatury

W dniach 15 i 16 października 1979 r. odbyło się w Zielonej Górze międzynarodowe sympozjum naukowe poświęcone współczesnym teoriom nauczania i uczenia się literatury.

Była to w historii dydaktyki literatury pierwsza próba konfrontacji dorobku polskiej myśli dydaktycznej z naukową refleksją dydaktyków literatury z różnych krajów europejskich. Wybitni naukowcy z Czechosłowacji, Bułgarii, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Republiki Federalnej Niemiec i Polski mieli okazję zapoznać się z problematyką badawczą z zakresu nauczania literatury, podejmowaną w wymienionych krajach.

Bogactwo i różnorodność problemów, podjętych na tym międzynarodowym forum, ilustruje dowodnie przegląd tytułów referatów, które zostały zaprezentowane podczas obrad:

prof. dr Jan Nowakowski — Moment sztuki w nauczaniu literatury,

prof. dr Jaromir Plch — O konieczności dalszego rozwoju tzw. wychowania literackiego,

doc. dr Urszula Krauze — Podstawy metodologiczne dydaktyki literatury w ujęciu historycznym,

prof. dr Wincenty Okoń — Koncepcja wielostronnego nauczania i uczenia się literatury,

prof. dr Jurgen Grzesik — Specyficzne metody nauczania literatury, dotyczące poznawczych procesów u uczniów w kontakcie z dziełem literackim,

doc. dr Rajko Ruskow — Czytanie artystyczne jako środek kształcenia kultury czytelniczej uczniów szkoły średniej,

doc. dr Włodzimierz Piotrowski — Teorie nauczania i uczenia się literatury rosyjskiej w Polsce,

dr U. Jonas — Teorie nauczania i uczenia się literatury w Niemieckiej Republice Demokratycznej,

dr Jan Polakowski — Problem kształcenia literackiego w świetle koncepcji oświaty równoległej,

doc. dr Dobrinka Żelewa — Koncepcja podręcznika do kl. IV,

doc. dr hab. Mieczysław Łojek — Teoretyczne podstawy programu metodyki nauczania literatury w szkole wyższej,
prof. dr Gerhart Dittmann — Konieczności i możliwości twórczej pracy uczniów w procesie poznawania dzieła literackiego,
prof. dr Wojciech Pasterniak — Metodologiczna charakterystyka współczesnych teorii nauczania i uczenia się literatury (na przykładzie teorii systemowego nauczania i uczenia się literatury).

Jak widać z przytoczonego przeglądu, program sympozjum był bardzo bogaty. Dawał on nie tylko możliwość konfrontacji dorobku naukowego, ale i twórczej wymiany doświadczeń, inspirującej dalsze kierunki poszukiwań badawczych w zakresie dydaktyki literatury.

DANUTA WIERZCHOŁOWSKA

35 lat literatury Polski Ludowej

Pod takim właśnie hasłem 12 grudnia 1979 roku odbyła się w Wyższej Szkole Pedagogicznej sesja naukowa zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza (oddział w Zielonej Górze) i Komisję Polonistyczną Lubuskiego Towarzystwa Naukowego. Udział w sesji wzięli wszyscy pracownicy Zakładu Historii i Teorii Literatury, kierowanego przez doc. dra hab. Władysława Magnuszewskiego; obecni byli pracownicy Instytutu Filologii Polskiej, zaproszeni goście oraz studenci. Program sesji obejmujący sześć referatów, opracowanych zgodnie z indywidualnymi zainteresowaniami ich autorów, był przeglądem wielu zjawisk, nurtów, tendencji pozwalających określić specyfikę procesu historycznoliterackiego ostatnich 35 lat.

Na program sesji złożyły się następujące referaty (podaję według kolejności wystąpień):

1. doc. dr hab. Władysław Magnuszewski, *Numer 88 569 w Birkenau;*
2. mgr Jerzy Oleksiński, *Funkcja literatury spod znaku „Rodła" w procesach integracji narodowej i kulturalnej;*
3. dr Antoni Baczewski, *Hanny Malewskiej „Apokryf rodzinny";*
4. mgr Anna Świrek, *Liryka obywatelska na przykładzie Bohdana Drozdowskiego;*
5. mgr Maria Januszewicz, *Polska współczesna a tradycje romantyczne i neoromantyczne w dramacie Ernesta Brylla „Rzecz listopadowa",*
6. mgr Janusz Rećko, *Polska powieść eksperymentalna na przykładzie „Ptaków dla myśli" Urszuli Kozioł.*

Referat W. Magnuszewskiego dotyczył pamiętnika, którego autorem jest Jan Szembek, były więzień obozu w Birkenau, członek rodu, którego znakomite tradycje sięgają XVI wieku. Nie jest to tekst stricte literacki, ale zawarte w nim opisy męczeństwa, refleksje i uwagi o obozowej egzystencji stanowią przyczynek, wzbogacający obraz naszej narodowej martyrologii o jeszcze jeden nowy, jednostkowy wymiar. Omawiany zapis pamiętnikarski cechuje — jak stwierdza autor referatu — „realizm szczegółów, zwłaszcza postaw hitlerowskich siepaczy

i między innymi prawda psychologiczna własnych przeżyć autora, jego różnorodnych reakcji w obliczu zagłady. Te wspomnienia od początku do końca trzymają w napięciu". Narrator dzieli się swoimi przeżyciami, a także często utożsamia z obozową zbiorowością. Obok opisu apelów w Oświęcimiu do najbardziej ekspresyjnych czy wręcz wstrząsających naturalistyczną prawdą należą opisy mordów, stosu leżących ciał, sceny tatuowania więźniów. Na uwagę zasługują ukazane w pamiętniku rozpaczliwe i heroiczne zarazem próby ratowania się przed całkowitym zniszczeniem poczucia człowieczeństwa.

Nie znane pozostają do dziś I, II i IV część pamiętnika Jana Szembeka, dlatego autor referatu zrezygnował z konkluzji uogólniającej jego ocenę.

Jerzy Oleksiński szeroko omówił znaczenie literatury w procesach integracyjnych na ziemiach zachodnich i północnych. Odznaką organizacji pełniącej ważną funkcję konsolidacyjną (Związku Polaków w Niemczech — ZPwN) było „Rodło", czyli stylizowany bieg Wisły na biało-czerwonym tle z punktem oznaczającym Kraków — symbol polskiej kultury i łączności Polaków z Macierzą. Procesy integracji społeczno-narodowej i kulturalnej ziem północnych i zachodnich stymulowała twórczość spod znaku „Rodła" — np. Edmunda Jana Osmańczyka, Marii Zientary Malewskiej, Jakuba Kani i innych.

Autor referatu omówił znaczenie twórczości działaczy ZPwN zamordowanych w czasie II wojny światowej (np. Franciszka Jujki, Alfonsa Thomasa) oraz zwrócił uwagę na dramatyczne okoliczności towarzyszące procesom integracyjnym po wojnie, które znalazły swój artystyczny wyraz w poezji Marii Zientary Malewskiej i Teofila Ruczyńskiego.

Jerzy Oleksiński zwrócił uwagę na konieczność kontynuowania badań nad literaturą rodłową i poinformował o przygotowywanej przez siebie do druku *Antologii poezji spod znaku „Rodła"*.

Rozważania Antoniego Baczewskiego dotyczące *Apokryfu rodzinnego* Hanny Malewskiej oscylowały wokół kilku zagadnień natury epistemologicznej, aksjologicznej i konstrukcyjnej. Efektem przyjętego przez autora metodologicznego stosunku do badanego tekstu, określonego jako „stanowisko penetracji par excellence estetycznej", jest określenie istoty narracji, wyjaśnienie zasad funkcjonowania fikcji literackiej, sposobów kreacji bohaterów oraz denominacja gatunkowa badanego utworu. Głównym tematem utworu pisanego „zintelektualizowaną gawędą", zbliżoną do wypowiedzi eseistycznej, jest historia — przysłaniająca w pewnym sensie postaci dzieła, naruszająca przyczynowo-skutkowy tok wydarzeń na rzecz refleksji historiozoficznych, historycznych, politycznych i obyczajowych.

W referacie Anny Świrek formę wprowadzenia stanowiło sprecyzo-

wanie pojęcia liryki obywatelskiej. Następnie autorka określiła model liryki Bohdana Drozdowskiego implikowany przyjęciem określonych postaw wobec nowej, socjalistycznej rzeczywistości. Wydany w 1956 roku tom *Jest takie drzewo* stanowi wyraz rozrachunku z rzeczywistością i demistyfikacji świata. B. Drozdowski odrzuca demonstracyjnie „bezkonfliktową wizję rzeczywistości", tworząc nowy wzór poezji socjalistycznej, zaangażowanej i walczącej.

Zdaniem autorki referatu świat liryki B. Drozdowskiego składa się z elementów o ustalonej semantyce, odwołuje się np. do różnych dyskusji z lat 1954—1956 na temat godności ludzkiej, walcząc jednocześnie z frazesami. Podstawowym problemem tego świata jest relacja: jednostka—społeczeństwo, stanowiąca podstawę wewnętrznych opozycji wierszy i sens formuły tzw. zaangażowania.

Maria Januszewicz omówiła natomiast związki Ernesta Brylla z dramatem i teatrem. Efektem patrzenia przez E. Brylla na współczesną rzeczywistość przez pryzmat tradycji narodowych i kulturalnych jest *Rzecz listopadowa*. Referentka wskazała na koneksje łączące ten dramat z literacką tradycją. Ewidentne są tu odwołania do *Dziadów*, *Kordiana*, *Nocy listopadowej* i *Wesela*. Niezwykły klimat dramatu tworzą liczne aluzje literackie i nieliterackie, styl „gorącej ironii" i patos „pomieszany z szyderstwem". Ważną funkcję ideową pełni w dramacie tzw. pozorny pokazywacz (Obcy) i pokazywacze prawdziwi — mający charakter spersonifikowanego sumienia narodu. Przedmiotem drwiny w dramacie jest karierowiczostwo, zaprzepaszczenie ideałów, romantyczna miłość, niezdolność do działania. *Rzecz listopadowa* przedstawia współczesną wersję „tańca Chochoła", podkreśla, zdaniem autorki, „absolutną nieprzydatność polskiego i obcego doświadczenia", nie pozwala „prześnić rodakom jeszcze jednego snu pełnego chwały".

W ostatniej części sesji wystąpił Janusz Rećko z referatem omawiającym *Ptaki dla myśli* Urszuli Kozioł. Jest to utwór symetryczny w sensie konstrukcyjnym, ale jego wewnętrzny, autonomiczny świat często przypomina labirynt.

Zasadniczą część referatu wypełniła charakterystyka eksperymentów widocznych w warstwie narracyjnej i opis języka powieści, będącego wyrazem nieufności w skuteczność wyrażenia sensu myśli. Na uwagę zasługuje rozległa skala stylów wypowiedzi narratora i postaci literackich.

Następnie przypomniał propozycje krytyki literackiej w zakresie interpretowania idei powieści oraz przedstawił swoje propozycje w tym zakresie (np. klucz mitologiczny, klucz oniryczny).

W zakończeniu wartość eksperymentów U. Kozioł została porównana z innymi eksperymentami powieściowymi, realizowanymi w twórczości

Tadeusza Konwickiego, Leopolda Buczkowskiego i Marka Nowakowskiego.

Sesję zakończyła dyskusja na temat przedstawionych referatów, w której omówiono zagadnienie funkcjonowania we współczesnej literaturze pojęcia apokryfu, możliwości wyrażenia w utworze prawdy psychologicznej oraz ciągle żywej tradycji literackiej.

JANUSZ REČKO